

Narcís-Jordi Aragó

APUNTS LITERARIS DELS RIUS DE GIRONA

La més antiga i més consolidada de les frases que han intentat resumir la realitat de Girona és la que l'ha batejat com "la ciutat dels quatre rius". S'ha parlat de la ciutat dels setges, la ciutat heroica, la ciutat levítica, la ciutat grisa i negra, la ciutat petita i delicada i fins i tot de la ciutat tres vegades immortal. Però sempre, per damunt de totes, s'ha mantingut viva la definició més elemental, més neutra, més ajustada a la realitat física estricta: la ciutat dels quatre rius.

Quatre rius, val a dir-ho, ben diversos en la procedència, en el recorregut i en el cabal, que de fet són un gran riu i tres afluents que s'han trobat en un punt situat al peu mateix de la ciutat històrica i del seu encastellament monumental. Quatre rius que han barrejat les seves aigües en un indret que Joaquim Camps i Arboix va descriure hiperbòlicament com "un gran espectacle fluvial, una veritable Mesopotàmia". Quatre rius que ell mateix, adherint-se a una apòcrifa fantasia popular, va voler associar als vairs heràldics que apareixen a l'escut de la ciutat.

Narcís Comadira s'atreveix a imaginar que aquesta insòlita concentració fluvial va ser decisiva en el moment fundacional de Girona:

"Tots aquests cursos d'aigua devien fer un bon efecte als primers gironins de tots, als d'abans que hi hagués ciutat i nom, als que van dir: 'Aquí hi ha aigua'. I s'hi van quedar."

Margarita Colom, en ales de la inspiració lírica, va encara més enllà:

“Devies ésser Girona,
una ciutat submergida,
emergida de les aigües;
submergida en fondal de silenci,
emergida potser de l'atzar...”

I Pere Bech, en un poema en prosa, sembla compartir aquesta opinió:

“Del fum del riu emergia una ciutat; una ciutat sense arrels que es brodava en la boira.”

Tot això forma part de l'estranya fascinació que els escriptors —narradors, assagistes, memorialistes, poetes— han sentit tothora pels quatre rius de Girona: el Ter, l'Onyar, el Güell i el Galligants. La literatura que a partir d'aquí s'ha gen erant és tan frondosa que no es pot reflectir sencera en un temps i un espai reduïts. Farem, doncs, tal com s'indica en el títol, uns apunts sobre alguns d'aquests textos in comptables, i ens detindrem especialment en aquells que, pel seu mèrit, ens semblen dignes de figurar en una antologia literària de Girona.

El Ter

Des del cim de *L'ermita del Mont*, Jacint Verdaguer veu “la immortal Girona que, recolzada a la serra dels Àngels, sembla repassar el compte de ses glòries, tot emmirallant-se en el Ter que corre a ses plantes”. El Ter baixa del Pirineu i dóna moltes voltes; pel camí va creant riquesa i va generant literatura: poemes com els d'Anto-

ni Busquets i Punset i Josep Barceló Matas. Finalment arriba a Girona, on és saludat amb un elogi ingenu per Andreu Pastells i Taberner, emparat justament en el pseudònim de Lo Fluvioler del Ter:

“Canals, fàbriques, molins,
martinets, fargues i banys,
vivers, hortes, horts i camps
i l’arbrat viuen per tu.”

Els rodolins constaten una realitat: el Ter és un riu que fa feina. Ho assegura Santiago Rusiñol:

“El Ter és un riu ben català. No és un riu gandul, és un riu que treballa, que es guanya el pa. Arriba tan cansat del treball, aquest Ter, que les seves aigües olioses no tenen esma de reflexar les muralles negres i corcades de la ciutat gloriosa. Ni els brodats campanars ni les muralles ferides fan tremolar les seves aigües.”

Josep Pla dibuixa el riu amb un perfil semblant:

“El Ter és un gran treballador, un riu modèlic que els pares podrien presentar a les criatures perquè en prenguessin exemple.”

El Ter arriba a Girona i es troba amb el mur vegetal de la Devesa. Sap prou bé que la massa arbòria és filla dels seus aigualeixos; la reina Maria, esposa d’Alfons el Magnànim, els va cedir a la ciutat, l’any 1923, justament

per “contenir els desbordaments i evitar els estralls” del riu. El primer arbrat va néixer, doncs, com una defensa natural —relativa— contra les riuades. Ara, però, els plàtans actuals s'enfronten al Ter —amb èxit també relatiu— com un exèrcit armat amb milers de llances. El riu, discret, renuncia a l'envestida i decideix seguir pacíficament el seu curs.

Uns metres més avall, just arran de la confluència amb l'Onyar, les terres d'al·livió hi han creat l'anomenada illa del Ter, pròdiga en tota mena d'arbres i de plantes, refugi privilegiat de la flora i de la fauna, paradís dels especialistes i dels ecologistes i d'accés quasi impossible als ciutadans. Allà, enmig de tanta abundor vegetal, Miquel Fañanàs hi col·loca el cos d'un mort que és trobat per un novell policia; així comença, misteriosament, la novel·la *Lenigma de la Torà*.

En trobar-se davant de Montjuïc, el Ter es veu obligat a girar i a resseguir la muntanya. És el lloc que Rusiñol defineix com “el punt dolç del riu”. És el lloc on s'arrezeren les cases en filera del barri de Pedret, famoses en altre temps per les seves fonts d'aigua picant. A la novel·la *Dies verges*, Joan Mínguez evoca les berenades que s'hi feien, els capvespres d'estiu, tal com ho explica Miquel de Palol a *Girona i jo*:

“Quan les nits començaven a ser una mica fresques, s'inaugurava la temporada. Les parelles de promesos, amb la inevitable companyia de la mare d'ella, els matrimonis burgesos amb filles casadores, algun viatjant de comerç que havia acabat la tasca, s'hi donaven cita com en una

reunió de compliment. El dolç i el vas d'aigua picant eren deu cèntims que s'aprofitaven fins que la frescor o la humitat els en treien. Nosaltres hi anàvem quan l'establiment ja era ple. Rusiñol solia acompanyar-nos-hi; ell sol amenitzava aquella reduïda clientela.”

Les estades solien acabar amb una passejada en barca pel riu, retingut per una resclosa. Josep Grahit, a *Gerundianes*, anota que barquejaven sobretot els promesos, “en nits blanques de lluna, càlides nits de claríssima celístia”. Tomàs Roig i Llop recorda la mateixa celístia a *Girona, arca de somnia*:

“El Ter, en aquell indret, s'arrupia amb calma felina. La celístia, picant-lo de gotims de llum, li donava una tal resplendor de mirall, que s'hi podia veure, capgirada, l'esvelta caputxa de pedra de Sant Feliu. A l'altra riba es movien lleument les gegantines siluetes de la Devesa.”

En aquella recolzada del riu “ample, endegat en una presa, d'un tèrbol opac”, és on Josep Pla confessa haver rebut, fascinat, “el primer gran xoc de la seva vida”.

Hi havia, però, una altra barca més important que les de Pedret. Era la de Fontajau, únic mitjà per travessar el riu quan no existia cap pont per passar d'una a l'altra riba. Miquel de Palol, de petit, feia aquest viatge pel Ter un dia a la setmana:

“Passada la Devesa, vora Ter, esperàvem a la palanca la barca que travessava el riu, i que portava d'una banda a

l'altra homes i bestiar. Jo m'inclinava a la borda per tocar amb els dits l'aigua del riu mentre l'avi donava conversa al barquer que, estintolat en el gran pal que li feia de timó i de punt de resistència, anava empenyent amb força la barca. Just en ser a l'altra riba, ja tot havia canviat; quedaven enrere les cases de la ciutat, per entrar a espais de camps sense límits..."

Prudenci Bertrana, en una narració titulada *Retorn*, reviu exactament l'experiència contrària:

"El dia fou plaent: un bell dia de camp. Passàvem el Ter sobre l'antiga barca, la qual, lligada pel llibant, lliscava suau per l'aigua verdosa i quieta. Suràvem dins una quietud excelsa; jo sentia només el fregadís de les mans endurides del barquer que estirava el llibant mandrosament. A cada estrebada se'ns envaïa quelcom que ens era necessari i ens feia ditxosos. De sobte, un sotrac fosc i somort féu tintinejar les belles figuretes i la barca s'aturà en sec. Havíem passat; érem a l'altra ribera. Damunt nostre tornà a planar aquella melangia de l'irreparable, aquell lleu pressentiment fatídic, aquella cosa subtil que fa estremir com una amenaça de l'ignot, com un avís misteriós del destí implacable."

El Güell

El Güell és un afluent del Ter que neix als turons de Montfullà i que discorre per les planes de Salt i Santa Eugènia. És un riu humil i discret, que ha generat poca literatura. Sort n'hi ha hagut de la família Bertrana, que vivia a la Rodona, ja en ple nucli urbà de Girona. Auro-

ra, la filla, que hi va passar l'adolescència, l'evoca en les seves *Memòries*:

“El Güell podia ser classificat entre rierol i riera. Més cabalós, a voltes, que un rierol, però gairebé mai amb un cabal d'aigua que mereixés el nom de riera. Travessava camps de sembradura, tan aviat bancals d'usurda o de blat de moro, com parcel·les incultes cobertes d'herba salvatge amb escampadissa de floretes de totes formes i colors. Després venia un tros plantat de patates, de cols, de carxofes o de mongeteres.”

Però el veritable devot del Güell era el seu pare, que sovint passejava resseguint-ne el curs. Hi fa transitar el protagonista d'*El vagabund*, el seu *alter ego*, i confessa directament, a *Foranies gironines*, la relació íntima que va mantenir amb el riu en èpoques d'inquietud i de neguit, i la benèfica influència que l'entorn fluvial va exercir sobre el seu contorbat estat d'ànim:

“Jo seguia Güell amunt, cogitant els meus deficiències de pubertat i les meves angoixes d'estudiant sense vocació. Enraonava sol. Eren confidències fetes al pla, a l'espai i la llum, expansions a l'amistat de les herbes, matolls i insectes, consultes íntimes sobre tristeses imprecises i subtils idealismes. Jo no sé quin consol, quina mena de bàlsam espiritual hi trobava a caminar per aquell llit de sorra i rierencs, amagat i solitari. Tenia aquell paratge la plàcida dolcesa d'un claustre i era per a mi com un llarguíssim corredor conventual i el seguia amb recolliment i con-

trició. Una gran pau, una conformitat prodigiosa amb el present i amb l'esdevenidor saturava el meu cor, i un goig que flairava a violes i un delit de viure aureolaven el meu entorn.”

El Galligants

Jordi Dalmau afirma, en l'article "El Galligants", que "aquest és un riu sense partida de naixement". En efecte, el riu no neix, sinó que es forma gràcies a l'aportació de rieres i rierols en plena vall de Sant Daniel. El seu curs és tan obscur i misteriós que fa dir a Josep Pla: "Galligants amunt, el riu sembla venir d'un altre món." Narcís Comadira, al seu torn, el veu "com un riu de pessebre en una vall de pessebre": la mítica vall de Sant Daniel que és, de fet, la vall del Galligants i que tanta fascinació va provocar en els escriptors catalans del segle passat. De tots ells, però, quasi cap va posar l'atenció en el corrent d'aigua que la identifica. Potser només Tomàs Garcés s'hi va fixar el dia en què va anar a la vall *A collir violetes*:

“Deixem les pedres del vell temple
I el riu que resa, fugitiu.
El meu amor al temps escapa;
canta en veu baixa com el riu.”

Es pot dir, certament, que el Galligants és un riu que resa, perquè transcorre al peu dels grans temples altius i llepa literalment les pedres de dos monestirs: el de Sant Daniel, mil·lenari recés de monges benedictines, i el de Sant Pere, d'antics monjos de la mateixa regla i un dels

conjunts més notables del romànic català, llegendàriament creat per Carlemany, encaixonat pràcticament en el llit del riu del qual pren el nom i al qual deu, segurament, la presència física en aquell lloc concret. També es pot dir que el riu “canta en veu baixa”, perquè és un torrent quasi eixut que es pot passar a peu en dies de secada, però que forma alguns bassals on es refugien les granotes. Just M. Casero va dedicar un *Quiosc* a la nit en què va sentir com eren despertades per les campanades de la catedral:

“Les sento, de cop, raucar en l’anonimat de la riera, polifòniques, com cigales fluvials, com galliner esvalotat. I quan acaba el bronze, encara perllonguen el concert, i hi ha un moment de confusió magnífic, a partir del qual podrien ser les pedres romàniques, o els rierencs dels passeigs, o les finestres closes, les que deixen anar l’escandalós croac-croac. Callen, s’adormen, i el silenci esdevé un fil trencadís.”

Aquest fil trencadís, però, de tant en tant es pot trencar de debò, i aquell riu que canta en veu baixa es pot posar a cridar amb una insospitada estridència i provocar maldecaps greus. A *Girona, matèria i memòria*, Narcís Comadira ho justifica: “És un riuet de no res, però ja se sap, les coses molt familiars i casolanes sempre acaben per donar algun ensurt.” Això suscita tota una altra mena de literatura que tindrem ocasió de trobar més endavant. Tanmateix, aquest curs fluvial que Josep Pla qualifica de “pedregós i assedegat” es manté durant de-

cennis en la més absoluta calma, submís a l'ombra protectora dels sentinelles que el vetllen: els dos monestirs, però també Montjuïc, a la riba dreta, i la muralla i la catedral a l'esquerra. Tots aquests monuments, segons Jordi Dalmau, “han donat al Galligants el sentit de la història que es realitza pedra a pedra, però també amb el transcórrer tranquil o sobtat, com el Galligants, que mai no es repeteix, que mai no porta la mateixa aigua, i que a vegades ni en porta. Com la vida mateixa”.

L'Onyar

L'Onyar és, sense cap mena de dubte, el riu més literari de Girona. I ho és, paradoxalment, gràcies al Ter. Té un naixement obscur, prop del terme de Brunyola, i després arriba a les terres de Sant Dalmai, Vilobí, Riu-dellots, Fornells i la Creueta, mandrejant entre arbredes de ribera, i es troba sobtadament amb el nucli urbà de Girona sense aigua ni empenta per omplir l'ample llit que té preparat al llarg del carrer del Carme. Sobre aquest traçat no hi ha literatura possible. Però, un cop superats els arcs del pont de Pedra, rep la injecció poderosa de la séquia Monar, que travessa soterradament la ciutat per portar aigua del Ter fins a fer-la desembocar en l'assedegat Onyar. Aquesta inesperada confluència, “amb l'investida de l'aigua tumultuosa sobre el mansísim corrent del riu”, va inspirar a Tomàs Roig i Llop la narració *El coneixement de la vida*.

És en aquest tram a partir del pont de Pedra on l'Onyar, generosament engruixit pel Ter, atorga a Girona la condició de ciutat fluvial. És aquest escenari el que

rep, per part de prosistes i poetes, tota mena de definicions i de significats. Per a Carles Fages de Climent, l'Onyar és “la clenxa de la ciutat” que la parteix en dues. Per a Josep Pla, “separa la ciutat monumental de la moderna”. Per a Josep Vicente, en canvi, les uneix: “sargeix els dos temps que té la ciutat i que se suturen en la pausa inconsútil del riu” Per a Maria Àngels Vayreda, l'Onyar “cenyeix la ciutat per la cintura”.

Sigui com sigui, més enllà de les metàfores, aquest tram commou l'ànim dels escriptors amb la intensitat del seu impacte. El protagonista d'*Un film*, de Víctor Català, veu aquest paisatge de nit i en treu una impressió inquietant:

“L'arcada d'un pont encamellava el riu, guaitant les aigües escasses i lletoses lliscar confusament per sota seu, amb sorruda quietesa de vagabund misèrrim, encaixonades entre construccions vulgars que sistemàticament se li giren d'esquena ensenyant-li totes les lletgeses.”

No menys patètica és la descripció que en fa Prudenci Bertrana a *Tieta Claudina*:

“Un rengle tortuós de cases desiguals encaixonava el riu. Aquells darreres eren una confusió monstruosa de balcons, balconets, galeries, necessàries i safareigs, decorats amb persianes, cortinotes de saca, gàbies, testos i draps de colors llampants que el vent feia aletejar amb pintoresca bellugadissa. A baix, l'aigua d'una color suspecta, arrossegant totes les deixalles que els veïns llançaven i les negres escorrialles

de les clavegueres, reflectia l'aldarull policromat i davallava sòpita, emmandrida, com si no tingués pressa a dur-se'n aquell llot i aquella escuma de podrimener humà.”

Joaquim Ruyra, en canvi, a *La fi del món a Girona*, descobreix el vessant colorista de l'escena:

“Des d'allí un hom veu les cases de Girona estendre's a banda i banda de riu, tot malgirbades, desiguals i tosques, formant un conjunt virolat com una munió de captaires vestits amb robes apedaçades amb tota mena de par-racs. Cap arquitecte ha ideat una sola de llurs línies; han crescut sense art ni regla, seguint les sinuositats del riu i adoptant amb franquesa, a la vista de tothom, l'actitud més convenient per llançar a l'aigua llurs immundícies. La policia urbana tindrà molt a tocar-hi; però el pintor i el poeta, que saben prescindir de certes misèries, s'hi encanten. Hi ha riquesa de color, hi ha exuberància de vida, hi ha quelcom de l'instint diví que ha presidit la formació del niu de les orenetes. I, amb tot el seu aspecte de captaires i miserables, aquelles cases tenen una ànima joveçana i alegre, que reïx de llurs finestres i balcons al primer raig de sol. La llum hi troba milers de vidres on emmirallar les seves onades d'or; el vent hi troba cortines de totes formes per a jugar a banderetes. L'Onyar reflecteix aqueixos moviments i coloraines, multiplicant-los i prismatitzant-los dins sa vibradora correntia, entre grans taques de blau i de cel i lluentors de solellada; i, per damunt del barri carnestolenc, la Girona solemnial ostenta sense desentonament les seves dues notes més artístiques

i severes. Sí, per damunt d'aquella cimbellada grotesca de balcons, galeries, relleixos, teulades, torratges i gabiam, la grandiosa Catedral es mostra de cos sencer amb la seva silueta de tarasca decapitada i, una mica més lluny, el campanar de Sant Feliu s'aixeca com un xiprer gegantí, tot místic, tot somniador, parlant de la inspiració melàngiosa del temps passat.”

Josep Pla, a *Girona, un llibre de records*, fa d'aquell panorama un dibuix detallat i precís:

“No es podria pas definir, en una paraula, l'estil d'aquell conjunt urbà. S'hauria de dir, potser, que té un aire popular-pintoresc-decrèpit. L'enorme diversitat que té li ve donada per les cases. Les cases que donen al riu són generalment estretes, espigades, molt altes, i semblen lligades, l'una amb l'altra, pels colzes. Sobre les façanes insuficients, posades de perfil, aquestes cases solen tenir tot el que solen presentar les façanes ordinàries. Això produeix l'aparició, en elles, d'una copiosíssima quantitat d'obertures de tota mena: finestres, finestrons, balcons, portes, forats i lluernes. Com que l'espai no permet altra cosa, les obertures són petites, però n'hi ha tantes i tan acostades que el conjunt és un terbolí de moviment i de vida. Els amuntegaments successius són tan acostats que produeixen la impressió d'un amfiteatre esgalabrat i fantàstic, sobre el qual es destaquen dos gegants de pedra: Sant Feliu i la Seu. Sobre la misèria vivaç de les cases del riu, el tallat dels carreus de la Catedral té un tibant i una força d'impàvida i superba grandesa.”

Santiago Rusiñol, a *Girona de pedra*, contempla el paratge amb la seva inevitable ironia:

“Afigura’t dos rengles de cases de totes les mides i midetes, que volen mirar-hi en aquest riu, i com que no hi ha lloc per qui en voldria, s’apreten les unes a les altres amb els braços i amb els colzes, i estiren el coll pels terrats fins a poder-s’hi enquibir. En veuràs algunes que no hi han pogut treure més que un ull, altres un braç, altres una cama, i per galeries i galerietes, terrats com caps de panses i balcons com gàbies de canaris mostren les intimitats. I com que tot això es destaca de parets torrades pel sol, i teulades de color de suro, i barraques amb tubs per a servir... per a lo que serveixen, la visió és extraordinària. Ve a ser una gran nierada que viu de sol, de color i de molsa!”

Josep Maria de Sagarra, a *All i salobre*, n’ofereix una visió sarcàstica i cruel:

“Més enllà del Pont de Pedra, el riu i les cases de Girona s’ajunten amb la intimitat més impúdica. El riu és el pare pedaç i el confident de les misèries d’aquests pisos sense llum, d’aquestes cases tombals i estrafolàries en les quals el sexe dels homes i les dones, els gats, les arnes, les puces i les oracions, fan la vida més vergonyant i més tètrica. Però els darreres de les cases que s’aboquen i toquen de peus a l’aigua es treuen la careta i ensenyen a la llum del dia les crostes vives, tota la purulència, tota la secreció de les pedres i les ànimes.”

Un dels trets més característics de l'Onyar és la seva condició de mirall. Miquel de Palol, en una novel·la inèdita, diu que “les cases vora el riu s'emmirallen en les aigües primes”. En un *Quiosc* de Just Casero, “gent del revés travessa el mirall per un pont estret”. En el poema *Llum de Girona*, de Joan Margarit, una parella passa pel pont de ferro “emmirallant-se en el setí del riu”. Maria Àngels Vayreda, en el *Sonet a Girona*, diu que la ciutat “s'emmiralla en el riu indiferent”. La paraula “espejo” apareix també en textos de Lope Mateo, Guillem Díaz-Plaja i Julián Marías.

Els ponts sobre l'Onyar són els miradors ideals per contemplar el curs de l'Onyar i convertir-lo en la metàfora del pas del temps. Ho diu Josep M. de Sagarra en el poema *Girona a la tardor*:

“Sota dels ponts camina l'aigua trista;
és l'aigua de la pluja de Tots Sants.”

Ho diu Camil Geis en la seva *Oda a Girona*:

“Mira les aigües que als teus peus s'escolen;
corrent avall s'escolen també els segles.”

Ho diu Tomàs Garcés a *Paisatges i lectures*:

“L'Onyar passa lent, sota els ponts. El riu és etern, però
mor a cada instant.”

Ho diu Vinyet Panyella a *Memorial de platges*:

“Passa la mort. El riu no torna enrere
per sota el pont de pedra.”

Ho diu Manuel Forcano en el poema *Girona*:

“Com el riu que s’allunya de la llum dels ponts,
tot se’ns va fent a poc a poc ahir.”

Ho diu, per fi, Carles Fages de Climent a l’*Elegia de les amades mortes*:

“I el temps fuig com l’Onyar sota els ponts de Girona.”

*És el misteri de l’aigua que s’esmuny i que s’enduu l’ahir,
l’avui i el demà de la ciutat.*

Aquest riu que passa com el temps suscita en els poetes reaccions extremes. A *Ciutat de l’Onyar*, Joan Badia s’imagina navegant per les plàcides aigües. En el *Llibre de l’Onyar*, Margarita Colom “voldria nedar entre les verdors, sota els ponts, esvaïda en el paisatge: en el fons del teu silenci, jo voldria naufragar”. Com a contrapunt, Carles Rahola dona la veu al riu en *La cançó del vell Undàrius* i li fa dir en prosa unes paraules decisives: “Si la ciutat té una fesomia pròpia, és sobretot perquè jo la hi he donada. Ningú que no vulgui donar-ne una visió estafeta no podrà prescindir de mi.”

Les riuades

Narcís Comadira, com hem vist, imagina que els primers pobladors gironins van triar el lloc de la futura ciutat perquè “hi havia aigua”. Julián de Chía, a *Inundaciones de Gerona*, creu que ho van fer per fugir de les muntanyes, enemigues en temps de guerres, sense comptar que en el pla els esperaven “otros contrarios no menos temibles, para conturbar su sueño muchas veces, para darles días de llanto, días de infortunio, días de desolación y de amargura.” I afegeix: “Ya se comprenderá que hablamos de los ríos.”

Si l'arxiver de l'Ajuntament, l'any 1864, parla amb aquesta contundència dels rius com a enemics, és perquè encara és viu a la ciutat el record de la seva pitjor inundació, ocorreguda vint-i-un anys abans, el 18 i el 19 de setembre de 1843. Ell mateix en fa una crònica apassionada que és un model exacerbant de la grandiloqüent literatura de l'època:

“Una espantosa manga de agua se desploma sobre las montañas que dominan el apacible y solitario valle de San Daniel. Cada peña es una bramadora cascada; cada vereda, cada quebradura un arroyo impetuoso, cada cañada, un torrente desbordado que arrastra la tierra, que arranca los *árboles*, que hace rodar las peñas al fondo del valle...”

I així, en aquest to, al llarg de deu pàgines de lletra petita. Un xic més discret, el versaire Andreu Pastells, *lo Fluvioler del Ter*, redacta uns rodolins per a l'estampa de recordatori del primer aniversari de la tragèdia:

“Entra el agua, y la gente que allí había
en vano se subiera al alto techo,
que destructora el agua en su corriente
llevárase las casas y la gente.
Por los que el Galligants fiero
sumergiera en su furor,
misericordia, Señor.”

Sí, és cert que aquella vegada va ser el Galligants el que va causar més de cent morts i va enderrocar una dotzena de cases. Però les inundacions —una cinquantena entre 1337 i 1971— les ha originat quasi sempre el riu Ter. L'escriptor que explica amb més precisió aquest fenomen no és un geògraf, sinó un literat: Pau Piferrer, autor de *Bellezas y recuerdos de España*:

“Cuando copiosas lluvias acrecientan la corriente del Ter, rompe éste los márgenes y se derrama por la campiña que ofrece entonces el aspecto de un lago. Rojas y enfurecidas, sus olas niegan el paso al humilde Onyar, que se estanca en su reducido cauce hasta que entra furioso en la ciudad baja.”

Aquest retrat literari és el primer d'una llista de textos que arriba fins als nostres dies. Narradors com Josep M. Gironella, Jaume Ministral, Assumpció Cantaloze-lla, Miquel Fañanàs o Josep M. Fonalleras han descrit en relats de ficció l'allau dels rius desfermats que inunden els carrers i entren a les cases. Fins i tot els poetes han gosat referir-se a aquest espectacle patètic. Un primerenc Joaquim Ruyra va dedicar-li quatre versos ingenus:

“Aiguat ha vingut,
Girona es negava...
Que trista la nit
quan ve la riuada!”

Josep Tharrats, en un sonet, s'adreça directament a l'Onyar per queixar-se de les seves investides, com ho havia fet en un article Carles Rahola. Miquel de Palol clou el poema *Girona* amb aquesta visió:

“S'ha inflat el riu, amagant-se i fugint
sota els ponts vells i finestres mig closes,
ubriagat i rogenic i desfet
com un exèrcit en desordre.”

I Joaquim Ruyra, quan contempla en un somni la tràgica desaparició de la ciutat, veu que tota ella és “un estimball d'enderrocs, per entre els quals cascaden, afollades, les aigües del Ter i de l'Onyar”. Realment, no hi ha manera més adequada que una invasió fluvial per consumir *La fi del món a Girona*.